

W 1750 roku Mediolan miał 110.118 mieszkańców, nie licząc wojskowych i duchownych[1]. Stolica Lombardii, Mediolan (wł. Milano), zawsze miał dość silną pozycję w Italii. W XII wieku miasto dzielnie wojowało z Fryderykiem Barbarossą, ale w 1499 musiało ulec Francuzom, zaś w 1535 – Hiszpanom. 10 stycznia 1701 roku król Hiszpanii, z francuskiego nadania Filip V ogłosił się księciem Mediolanu. Kontyngent wojsk francuskich przybył do miasta[2]. 1 lutego 1701 roku drukarz Giuseppe Pandolfo Malatesta opublikował w 2 tomach: *Comedie e rime in lingua milanese* Carlo Maria Maggiego. 24 lipca arcybiskup Giuseppe Archinto. Przybył uroczyście do miasta. W następnym roku Carlo Archinto założył w swym pałacu przy via Olmetto: Accademia dei Cavalieri, zajmującą się naukami ścisłymi. Założył też bibliotekę i muzeum instrumentów naukowych. Podczas inwazji 1706 roku akademia uległa rozwiązaniu. 18 czerwca 1702 roku Filip V wjechał do miasta. W 1704 roku Giovanni Antonio Mezzabarba założył l'Accademia Insubre, kolonię arkadyjską. Pierwsze spotkania mediolańskich arkadyjczków odbywały się w palazzo Trivulzio przy via della Signora, a potem w pała zoo Monti (Sormani) i u hr. Pertusati przy Porta Romana. 6 marca 1704 roku stracono za herezję (jako ostatniego straconego za to w Mediolanie) Gian Giacomo Molino, który sprawował msze, choć nie był księdzem[3]. W czerwcu tego roku Szwajcar Giacomo Tieffen dostał przywilej na otwarcie w Mediolanie jednej z pierwszych tamtejszych nowoczesnych manufaktur wełnianych.

Il. 1. Bernardo Bellotto: *La chiesa di Sant'Eufemia e San Paolo Conversano a Milano*,
źródło: <http://milano.repubblica.it/multimedia/home/3719322>

7 września 1706 roku wygrana bitwa koło Turynu otwiera Austro-Sardom drogę na Lombardię. 26 września 1706 roku ks. Eugeniusz Sabaudzki wszedł Mediolanu na czele wojsk austriackich. Ostatni hiszpański gubernatorem Mediolanu (w l. 1696-1706) książę Charles de Lorraine- Vaudemont (1649-1723) pospiesznie opuścił miasto po podpisaniu z Eugeniuszem traktatu przekazującego miasto Habsburgom i przeniósł się do Cremony, gdzie już od 23 września rezydował franko-hiszpańsko rząd. W roku 1714 – po zakończeniu [wojny o sukcesję hiszpańską](#) Mediolan przechodzi już oficjalnie pod panowanie Habsburgów austriackich i aż do marca 1796 roku podlegał Wiedniowi (z wyjątkiem lat 1733-1736, kiedy okupowali go Neapolitańczycy). Pierwszym gubernatorem austriackim był sam ks. Eugeniusz (1706-1716), choć od 1710 roku funkcję tą sprawował de facto markiz Piero Visconti.

6 listopada 1706 roku Malatesta zaczął wydawać: „Gazetta” –

kontynuację starej „Gazzetta di Milano” z połowy XVIII wieku. 13 lutego 1707 roku oblężeni w fortecy Gallispanie bombardowali miasto, które odmówiło im dostawy żywności. Domy i klasztory w zagrożonej strefie zostały ewakuowane. 20 marca garnizon się poddał, bo 13 marca Ludwik XIV podpisał kapitulację swych sił w Italii. 16 kwietnia Eugeniusz Sabaudzki ponownie wjeżdża uroczyście do miasta obejmując je oficjalnie w posiadanie austriackie. Annibale Visconti zostaje komendantem wojskowym. W lipcu 1708 roku gubernatorem mianowano księcia Modeny Rinaldo d’Este, ale wywołało to ostry sprzeciw urzędników austriackich i ostatecznie Rinaldo nie rządził miastem.

5 stycznia 1708 roku spłonął Salone Margherita, który potem odbudują w 1717 roku jako Teatro Ducale. Ostra zima 1709 roku zabiła wiele roślin i zwierząt powodując głód. 31 października 1711 roku Karol Habsburg przybył z Madrytu do Mediolanu (został tam do 10 listopada) w swej drodze do Wiednia (12 października odziedziczył tytuł cesarski pomarłym bracie). 7 listopada wydano w Corte Ducale uroczystość na jego cześć. 26 listopada odbyła się z kolei wielka procesja, która miała zażegnać epidemie pryszczycy u zwierząt[4]. 15 lipca 1713 roku Pier Antonio Longone funduje nowe Collegio dei Barnabiti zwane odtąd Collegio Longone. 20 sierpnia 1713 roku Austria sprzedała Genui markizat Finale, powodując niezadowolenie Piemontczyków, którzy mieli nadzieję zatrzymać ten teren i Mediolańczyków którzy stracili ujście do morza z jakiego korzystali. 29 grudnia tego roku barcelońska *Consejo de Italia* i wiedeńska *Junta de Italia* zostały połączone w *Supremo Consejo de Espana* radę zarządzającą włoskimi dominiami Habsburgów. W 1714 roku Banco di S. Ambrogio przeniósł swą siedzibę z piazza Mercanti do palazzo del Carmagnola przy via Broletto, a Arkadyjczycy przenieśli się do Palazzo Pertusati przy Corso[5]. W 1715 roku mediolański jezuita Giuseppe Castiglioni dotarł do Chin. 13 kwietnia 1716 roku urodził się następca cesarza Leopold, co oznaczała festyny w całym Cesarstwie (w Mediolanie 7 czerwca ceremonia w S. Maria i

„festa dei fuochi” na piazza del Duomo), niestety dziecko 4 listopada zmarło. W sierpniu 1716 roku ks. Eugeniusz pobił Turków. Dwie flagi tureckie podarowano magistratowi Mediolanu.

Il. 2. Palazzo Litta w XVIII w., źródło: : http://en.wikipedia.org/wiki/File:Milano_-_Palazzo_Litta_in_un%27incisione_del_Settecento.jpg

Kolejny gubernator (od stycznia 1716 r.) książę Maximilian Karl zu Löwenstein-Wertheim-Rochefort odnowił spalony teatr. W roku 1717 dozwolono czcić znów gwoździe z krzyża chrystusowego (zakazane od 1687 r.). 26 grudnia tego roku inaugurowano nowy Regio Ducal Teatro Nuovo operą: *Costantino* F. Gaspariniego. 7 września 1718 przyszedł rozkaz przeprowadzenia spisu ludności. Odpowiadała za to rada która zebrała się w grudniu tego roku (Vincenzo de Miro, prezydent rady do 1731 r., senator markiz De Esmandia, don Giuseppe Cavalieri, członek consiglio di Santa Chiara di Napoli, kwestor magistratu Marañõn i urzędnik fiskalny don Antonio Benigno). Prace komisji zakończą się dopiero w 1758 roku. 26 listopada 1718 dotarł do Mediolanu rozkaz wygnania szlachciców: Confalonieri, marchese di Soncino, Parravicino e

Scotti do 1723 roku i pozbawienie ich przywilejów patrycjuszy. Tego samego dnia na piazza del Duomo powieszony został ksiądz Giovanni Battista Berengario, za zabójstwo pokojówki Maddaleny Sciabla[6]. Książę Löwenstein zmarł podczas pełnienia swej funkcji 26 grudnia 1718 roku.

Następca (od 18 stycznia 1719 r.) Löwensteina, łagodny dyplomata Girolamo Colloredo-Waldsee (1674-1725) przybył do miasta 4 marca. Colloredo założył w Mediolanie pierwszą oficjalną prasę drukarską na parterze Palazzo Reale, który w tym czasie służył jako rezydencja gubernatora. Drukarnia jak i archiwa ocalały z pożaru, który nawiedził budynek w 1723 roku. Karol VI docenił, że Colloredo zdołał ocalić dokumenty. Colloredo-Mels aktywnie rozwijał nawigację na kanałach i budował tamy na brzegach kanałów, chroniące ludzi przed wpadnięciem do wody[7]. W 1720 roku powiększono zamek i fortyfikacje, burząc kilka pobliskich budynków. W tym samym roku Clelia Borromeo Grillo założył w swoim pałacu przy via Rugabella l'Accademia dei Vigilanti, która zajmować się miała badaniami naukowymi. 15 grudnia 1721 roku założono Società Palatina w Palazzo Ducale (dyskutowano o projekcie od marca 1720 r.). Stowarzyszenie miało wydawać dzieła zebrane Muratoriego. Fundatorami byli Carlo Archinto, Filippo Argelati, Donato Silva, Carlo Pertusati, Alessandro Teodoro Trivulzio i inni szlachcice mediolańscy. Do roku 1737 wydano 27 tomów: *Rerum Italicarum Scriptores*. 23 grudnia Corte Ducale spłonął. Dokumenty Società Palatina zostały ledwie uratowane przez Argelatiego i markiza Trivulzio. W następnym roku 1724 papież Innocenty XIII wprowadził kult Jana Nepomucena w Italii, co skutkowało wzniesieniem kilku posągów w Mediolanie. Antonio Maria Antoniani założył w Mediolanie fabrykę szkła, przeniesioną potem niedaleko ponte di Porta Ticinese.

Wirich Philipp Lorenz von und zu Daun był gubernatorem Mediolanu w latach 1725-1733. Von Daun kazał udekorować dziedziniec Corte Ducale dworze medalionami

przedstawiającymi książąt domu Austrii. Pożar kościoła S. Damiano alla Scala w 1726 roku powoduje podniesienie standardów bezpieczeństwa pożarowego. W 1738 roku miasto kupi pierwszą nowoczesną pompę pożarową i umieści ją w Broletto[8].

Mediolan i inne habsburskie posiadłości w Italii były w zasadzie jedynymi włoskimi ziemiemi, które w wieku oświecenia mogły w pełni poznać dobrodziejstwa absolutyzmu oświeconego[9]. Reformy startowały zresztą z dość wysokiego punktu. Rolnictwo lombardzkie było już na początku wieku dobrze rozwinięte i dające nadwyżki, tak samo jak hodowla (część gruntów niziny padańskiej zamieniono na hodowlane). Eksport mięsa i produktów mlecznych jedno ze źródeł bogactwa Lombardii. Jak przystało na region o ustabilizowanej gospodarce, Lombardia miała stosunkowo niewielki przyrost demograficzny (z 900 do 1200 tys. w latach 1749-1776, sam zaś Mediolan z 114 do 131 tys. w latach 1700-1790). W 1718 roku rozpoczęto prace nad katastrem podatkowym, by uporządkować dochody i wydatki państwa, po jakimś czasie przerwano je i wznowiono ponownie w 1749 roku. Dzięki wysiłkowi ekonomisty Pompeo Neriego ukończono kataster 10 lat potem. 26 września tego roku założono Banco di S. Carlo. 22 sierpnia 1727 roku siostra Teresa (Paola Pietra) uciekła, ubrana jak mężczyzna, z klasztoru św. Radegundy. Chciała szukać schronienia w Anglii, u swego przyszłego męża, Johna Duranta Brevala. Był o skandal o znaczeniu europejskim[10]. Od 24 września do 16 października przebywał w Mediolanie Montesquieu. W 1731 roku Vincenzo de Miro z powodów zdrowotnych wycofał się z przewodniczenia Giunta del Censimento, zastąpił go Giuseppe Cavalieri. Pomiary wykonano w latach 1721-1724 (2387 map w skali 1:2000). Jednak nowy rozdział podatkowy został opóźniony z powodu wojny sukcesyjnej rozpoczętej w 1733 roku. W 1732 zlikwidowano mediolańską Arcadię, dlatego w kwietniu 1733 powstała Accademia dei Filodossi z inicjatywy Remigio Fuentesesa i Gian Pietro Luciniego.

Na początku wieku XVIII, Lombardia była typowo arystokratyczną

provincją. Hiszpanie postarali się o stworzenie uległej klasy rządzącej, m.in. osiągnęli to przez powierzenie szkół zakonem. W Mediolanie były trzy wyższe uczelnie; jezuicka szkoła w Berze, szkoła Barnabitów i kolegium nobilów, którym zarządzała kongregacja św. Hieronima z Somasco, wszystkie trzy uczyły łaciny, tańca, jazdy konnej i ukłonów (inaczej kłaniano się markizie, inaczej księżnej, biskupowi czy namiestnikowi), czyli szlacheckich grzeczności, a nie wiedzy naukowej. Zgrabne ukłony i taniec otwierały wszystkie drzwi. Nic więc dziwnego, że arystokracja zmonopolizowała całe lombardzkie życie polityczne i co krok można było się natknąć na jakieś przywileje. Członkowie rodu Serbelloni mieli dwa głosy, miast jednego w radzie sześćdziesięciu, Confalonieri zajmowali pierwsze miejsce w ingresie arcybiskupa, Marliani mogli zamykać ulicę przed swym pałacem do połowy jej szerokości. Szlachta lombardzka była próżna i rozkochana w zbytku. W 1749 roku utworzono lombardzki instytut heraldyczny, normujący wszystkie ukłony i tytuły. Formalizm ciążył jednak szlachcie i przyczyniał się do domatorstwa; arystokraci woleli już siedzieć w domu, niż uczestniczyć w przedstawieniu zwanym etykietą. Mężczyźni widzieli obce kobiety w obcych domach tylko podczas ważniejszych uroczystości, a kobiety zwykle siedziały w swych zamkach i ich największą atrakcją była wizyta księdza, który przybywał co rano „na pocałowanie ręki” (al. *Baciamano*), kiedy opowiadał najnowsze plotki, dowiadując się z najdrobniejszymi szczegółami o zdrowie i ostatnią noc markizostwa i ich potomstwa. Dopiero ostatni gubernator hiszpański wprowadził modę na spotkania w rodzaju angielskich *garden party*, ale przyzwyczajeni do siedzenia w domach arystokraci bardziej zrzędzili i narzekali niż rozmawiali na namiestnikowskich przyjęciach[11].

XVIII wiek, a ściślej czasy po 1714 roku to jednak czas wielkiego rozwoju życia intelektualnego miasta ([Pietro Verri](#), [Cesare Beccaria](#), [Paolo Frisi](#)), co było zasługą rozumniejszych rządów austriackich, zwł. Marii Teresy (1740-1780) Pojawiło się też sporo kobiet-intelektualistek, takich jak matematyczka

Maria Gaetana Agnesi (1718-1799), której Benedykt XIV pozwolił wykładać na uniwersytecie bolońskim, jako drugiej kobiecie w historii tej uczelni. W samym Mediolanie wielką sławę zdobyła hrabina Clelia Borromeo, która mówiła w kilku językach (m.in. po arabsku), ale głównie studiowała nauki ścisłe[\[12\]](#).

„Stolice Lombardii austriackiej” odwiedził w 1722 roku przyszły wielki dramaturg wenecki Carlo Goldoni[\[13\]](#), niosąc ze sobą list polecający senatora Goldoniego do pana Lauzio, profesora na mediolańskim uniwersytecie. Lauzio miał wspaniałą bibliotekę i miłą żonę, która . byłaby bardzo ładna gdyby nie olbrzymie „wole mediolańskie” na szyi, co stanowiło wówczas przypadłość dość częstą w Mediolanie i Bergamo. Goldoni zastanawiał się co gorsze, dzioby po ospie czy mediolańskie wole. Opisując ówczesny pobyt, Goldoni niewiele pisał o samym mieście.

Więcej informacji o Mediolanie podawał Goldoni w kontekście wspomnień ze swej drugiej wizyty w tym mieście w 1733 roku. Zarabiał wówczas mało jako nieznany wenecki adwokat, więc pojechał do Mediolanu z libretto swej pierwszej opery pod pachą[\[14\]](#). Chciał ją j pokazać hrabiemu Parmenion Trissiono, ale ten przyjął dzieło chłodno i poradził by Goldoni zajmował się tylko komedią. Co do samego miasta i jego mieszkańców, Goldoni wspominał, że wielu z nich ciągle nosi krótkie hiszpańskie płaszcze i kryzy[\[15\]](#). Pisarz zamieszkał w hotelu U Studni”, skąd potem pojechał do rezydenta weneckiego p. Bartoliniego, ten poradził mu salon tancerki pani Grossatesta która prowadziła dom otwarty. Jej mąż bardzo wykształcony i uprzejmy, spierał się dowcipnie z żoną o to że Carlo jego ziomkiem (obaj pochodzili z Modeny, choć Goldoni mieszkał w Wenecji). Aktorzy czytali operę u pani Grossatesta. Gdy okazało się, że widzimisie aktorów, dekoratorów i zdanie kompozytora absolutnie przeważają nad zamiarem autora, Goldoni wrócił do hotelu i cisnął libretto do ognia. Ubawiony całą sprawą Bartolini zatrudnił Goldoniego. Uspokojony co do swej

przyszłości Goldoni mógł skreślić kilka słów o mieście. Dziwił się na przykład, że w Mediolanie „ciągle się coś je”, i żadna feta nie może się obyć bez gór jedzenia[16]. Ponoć umiarkowani florentyńczycy nazywali z tego powodu mediolańczyków „wilkami lombardzkimi”. Spokojną lombardzką egzystencję zakłócili Sabaudczycy wspomagani przez Francuzów (*L'armata di Gallo-Sardi*), którzy podeszli w 1733 roku pod bramy miasta.

21 października gubernator von Daun i część dworu (wraz z dokumentami dotyczącymi spisu ludności) udali się do Mantui by uniknąć zaareztowania przez wojska sabaudzko-francuskie, które 26 października przekroczyły granicę Lombardii[17].

4 listopada wojska te wkroczyły do miasta, 11 listopada wjechał doń sam Karol Emanuel III. Burmistrz musiał oddać klucze do miasta, Mediolan był bowiem zbyt rozciągnięty w terenie by można go było skutecznie obronić. Poseł wenecki, a z nim Goldoni, przenieśli się do Cremony, by uniknąć uznania nowej władzy i zachować neutralność. Zamek mediolański z załogą dowodzona przez Annibale Viscontiego, został ewakuowany 2 stycznia 1734 (padł 25 grudnia), kiedy obaj Weneccjanie byli już w Cremonie. Marszałek von Daun musiał pozostawić miasto Sabaudczykom. Ich władca Karol Emmanuel III rządził miastem do roku 1736, kiedy to Austriacy odbili miasto.

25 stycznia 1734 roku stworzy on tymczasową radę mającą rządzić miastem. 4 dni potem Francuzi pokonali Austriaków pod Parmą, a we wrześniu pod Guastallą. W 1735 roku malarz mediolański Alessandro Magnasco wolał w tych niebezpiecznych czasach wyjechać do Genui. W sierpniu 1736 roku zawarto pokój sabaudzko-austriacki i Sabaudczycy opuścili miasto. We wrześniu wszedł doń austriacki gen. Khevenhüller

Kolejnymi austriackimi gubernatorami w tym okresie byli: hr. Otto Ferdinand von Abensperg und Traun (1736-1743) i ks. Johann Georg Christian von Lobkowitz (1743-1745), choć za tego drugiego całą pracę wykonywał w zasadzie genueński szlachcic na żołdzie Austrii, Gian Luca Pallavicini.

9 marca 1737 roku grupa młodych ludzi zaatakowała na ulicy karła, sługę w domu senatora Gordonii. Sąd zasądził nieproporcjonalną karę śmierci dla czterech z nich. Wyrok wykonano 3 lipca. 10 marca 1739 roku miał miejsce uroczysty wjazd do miasta arcybiskupa Carlo Gaetano Stampa (zm. 1742). 8 lipca tego roku przybył do Mediolanu hrabia Charles de Brosses, który opisał miasto w swych listach z Włoch (IX, X, XI). Francuski parlamentarzysta był w mieście 10 dni. Jesienią tego roku poeta i satyryk Giuseppe Parini przybył pieszo do Mediolanu z Bosisio na studia w Kolegium S. Alessandro. 8 lutego 1741 roku odbyły się uroczystości pogrzebowe ku czci zmarłego cesarza Karola VI. 3 marca 1743 miało miejsce w Mediolanie niewielkie trzęsienie ziemi[18]. 6 lutego tego roku odbyło się pierwsze zebranie Accademia dei Trasformati (zał. 1546, potem podupadłej) w pałacu hr. Giuseppe Marii Imbonatiego. 21 czerwca 1744 odbył się uroczysty wjazd nowego arcybiskupa Giuseppe Pozzobonelliego, który następnego dnia wydał edykt przeciw nadużyciom egzorcystów, redukując też ich liczbę.

Także wojna o sukcesję austriacką (1740-1748) dotknęła Mediolan. We wrześniu 1745 roku Hiszpanie i Francuzi rozpoczęli kampanię włoską przeciw Austrosardom. 16 grudnia 1745 don Filip (po rozgromieniu wojska Lobkowitza) i wojska hiszpańskie Fernando de la Torre, markiza Camposanto triumfalnie wjechały do Mediolanu zajmując miasto dla Hiszpanii[19], ale nie udało im się wziąć zamku. Pallavicini już 22 września schronił się w Mantui w tamtejszej twierdzy, gdzie zgodnie z rozkazem Marii Teresy formował nowy rząd. 19 grudnia patrycjat miejski świętował przyjęcie przez don Filipa tytułu „króla Lombardii”. 22 stycznia 1746 roku Maria Teresa utworzyła konkurencyjny rząd mediolański w Mantui. 7 marca przybyły posiłki austriackie, a Sabaudczycy zaczęli wypierać Francuzów zajmując Asti. 19 marca Hiszpanie musieli opuścić Mediolan. Pospieszna ucieczka spowodowała pożar klasztoru S. Angelo. Filip Burbon ewakuował się do Pawii, która była oblegana i bombardowana do 12 sierpnia. Austriacy

karali tych Mediolańczyków, którzy popierali Hiszpanów. Clelia Borromeo Grillo schronił się Bergamo, a kiedy odmówił powrotu skonfiskowano jego dobra (8 marca 1748).

Gdy minęło zagrożenie wojenne, 25 sierpnia 1746 roku Gian Luca Pallavicini opuściła rmię i znów objął gubernatorstwo. W tym czasie *La Gazzetta* zmieniła nazwę na: „Ragguagli di vari paesi”, na początku roku 1769 znów zmieni ją na: „Gazzetta di Milano”. Gazeta zawsze była wydawana pod ścisłym nadzorem władz (w środy). 26 listopada 1746 roku na corso przy Porta Tosa ścięto hrabiego Giulio Antonio Biancani za antyaustriacką działalność podczas hiszpańskiej okupacji. Dwaj inni oskarżeni o to samo: Antonio Giuseppe Rezzonico i Francesco Saverio Melzi otrzymali amnestię.

28 maja 1747 roku w teatrze dworskim zorganizowano wielki festyn z okazji narodzin (5 maja) Leopolda Habsburga, drugiego syna Marii Teresy, przyszłego władcy Toskanii i cesarstwa. W styczniu 1748 roku młody Casanova odwiedził Mediolan.

Przez krótki czas (1747-1750) Pallavicini musiał się podporządkować władzom wojskowym marszałka Ferdinanda Bonaventury von Harrach, po czym znów 26 września 1750 roku miał pełnię władzy nad miastem. W 1749 roku Pallavicini organizował bardzo popularne wśród elit koncerty publiczne z udziałem mediolańskiego kompozytora Giovanniego Battisty Sammartiniego (1700-1775), a 6 października 1750 roku pokazał zdumionym i zachwyconym mieszkańcom żywego nosorożca. Pallavicini był gubernatorem do roku 1754.

W marcu 1753 roku Gabriele Verri został nominowany prezesem (*reggente*) Supremo Consiglio d'Italia, i wraz z Symem Pietro (przyszłym filozofem i ekonomistą) przeprowadził się do Wiednia. W sierpniu tego roku w borgo di porta Vercellina (dziś: corso Magenta 61) wzniesiono przytułek tylko dla kobiet, a 20 sierpnia Giuseppe Parini został członkiem Accademia dei Trasformati powstałej w 1743 r. 22 września Pallavicini wrócił do Wiednia. Odtąd tytularnymi gubernatorami

Mediolanu będą wspólnie księżę Modeny Francesco III d'Este (1754-1771) i arcyksiążę Leopold Austriacki (1754-1765, tj. do objęcia tronu Toskanii, po nim współzarządzającym tytularnie Lombardią austriacką był Ferdinando d'Asburgo-Este w l. 1765-1771). Książę Modeny, w Mediolanie reprezentowali kolejno: hr. Beltramo Cristiani (1754-1758) i hr. Karl Joseph von Firmian 1758-1771.

W grudniu 1753 wydano cesarski reskrypt na budowę przy Porta Nuova zakładu poprawczego (casa di correzione), czyli nowy model więzienia. W 1758 roku teren budowy został powierzony inż. Merlo, a potem inżynierom Galiari i Croce. Prace rozpoczęły się w 1762 wg projektu Francesco Crocego. 27 stycznia 1766 roku zakład rozpoczął działalność. Obok miał powstać przytułek dla starców, ale zrezygnowano z projektu na rzecz Pio Albergo Trivulzio [\[20\]](#), na którego budowę dał w testamencie środki Tolomeo Trivulzio (1766).

W sierpniu 1754 roku wybuchł w Mediolanie strajk tytoniowy. Wielu powstrzymywało się przed zakupem tytoniu, protestując przeciw zachłanności dzierżawców terenów wiejskich-farmerów tytoniu [\[21\]](#). 23 grudnia tego roku zniesiono tytuł i funkcję kasztelana w Castello sforzesco. W tym samym roku 1754 przybył do Mediolanu Johann Christian Bach (Giovanni Bacchi).

5 maja 1755 roku niedaleko Cavalchina (obecnie: via Manin) założono manufakturę tekstylną braci Rho. 9 grudnia tego roku nastąpiło w mieście trzęsienie ziemi. 18 grudnia złaszono Monte Civico by pokryć 17-milionowy dług państwowy (w 1769 roku Monte Civico zostanie wchłonięte przez Monte di S. Teresa).

W 1756 roku odkryto istnienie pierwszej mediolańskiej loży masońskiej (być może istniała już od 1739 roku) [\[22\]](#). W roku 1757 Parini przeprowadził się z via Pantano do vicolo Pattari by mieszkać (do 1779 r.) koło adwokata Paolo Risi. 31 marca 1757 roku rady Flandrii i Włoch zostały włączone do Kancelarii dworu i państwa. Referendarzem spraw włoskich

został Walończyk Adeodat Joseph Philip Du Beyne de Malechemps. 10 grudnia tego roku edykt Marii Teresy podzielił Księstwo Mediolanu na 6 prowincji: Milano, Pavia, Lodi, Cremona, Como, Casal Maggiore i kilka ziem. 9 grudnia papież Benedykt XIV zgodził się na ograniczenie kościelnego prawa azylu, a 10 grudnia podpisał konkordat (negocjatorami byli: kardynał Archinto i reprezentujący stronę austriacko-lombardzką Beltrame Cristiani). Odtąd od podatku zwolnione były tylko lombardzkie dobra Kościoła nabyte przez 1575 rokiem, inne podlegały opodatkowaniu. W lutym 1758 specjalista od spisu ludności, Pompeo Neri wraca do Florencji, prace były bowiem zakończone. 10 kwietnia muzyk Sammartini założył Accademia Filarmonica by organizować koncerty w kościołach i pałacach. We wrześniu tego roku Beccaria został członkiem Accademia dei Trasformati. 5 maja 1759 roku Pietro Verri dostał pozwolenie na wstąpienie do armii austriackiej, by mógł wziąć udział w wojnie siedmioletniej. 29 lipca tego roku do Mediolanu dotarł nowy gubernator Carlo di Firmian, urodzony w Deutschmetz (dziś Mezzocorona w Trentino w 1718 roku).

Il. 3. [Marc'Antonio Dal Re](#) (1697-1766), *Regie carceri di*

Milano, in Piazza Fontana, nel Settecento. Oggi l'edificio ospita il comando dei vigili urbani. Questa incisione è la n. 16 di una serie di 88 *Vedute di Milano* pubblicata da Del Re attorno al 1745., źródło: http://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Milano_Le_Regie_carceri,_in_Piazza_Fontana,_nel_Settecento.jpg

27 sierpnia 1759 roku kilku studentów szkoły S. Alessandro publicznie wyrecytowało *dialogo Della Lingua Toscana* o. Onofrio Brandy, w którym autor ganił dialekt mediolański. Dialog wydrukowano 18 września i znów w lutym w roku 1760. Trasformati polemizowali z ojcem Branda. Polemika ciągnęła się też przez rok 1761 przyberając coraz ostrzejszą formę (wyzwiska itd.). Rząd w końcu interweniował w końcu potępiając stanowisko księdza [23].

29 listopada ogłoszono początek czasu obowiązywania nowego katastru na 1 stycznia 1760 roku. Dzięki temu spisowi wiemy, że w 1760 roku istniało 5206 nieruchomości, posiadane przez 2423 ludzi (przy ogóle 108.000 mieszkańców) [24]. 18 lutego 1760 roku wprowadzono reguły ruchu powozów (kary od 3 razy sznurem do 3 lat wygnania z miasta). W grudniu 1760 powstała wiedeńska rada stanu z kanclerzem Kaunitzem na czele (od stycznia 1762 Luigi Giusti reprezentował sprawy włoskie)

Typowa dla osiemnastego wieku zmiana obyczajów z szlacheckich na bardziej typowe dla oświeczonej inteligencji postępowała powoli. Domy arystokratyczne stały się nieco przystępniejsze, a obyczaje łagodniejsze. Poeta i satyryk Bartolomeo Dotti (1651-1713) z Brescii, został zamordowany w Wenecji, prawdopodobnie przez jakiegoś arystokratę lombardzkiego, którego obraził. Giuseppe Parini (1729-1799), przyjąwszy święcenia, został szybko nauczycielem w domu Serbellonich, i ulubieńcem *donny* Marii Vittorii Serbelloni, z domu Ottoboni, kobiety wykształconej. Trwało to jednak do czasu, gdy córka kompozytora Sammartiniego, została spoliczkowana i brutalnie wyrzucona przez panią domu, za to, że chciała wracać do ojca do Mediolanu, bo nie podobało się jej u księżnej. Pariniego

bardzo zdenerwowało takie traktowanie ludzi niższego stanu przez arystokratkę, że postanowił napisać poemat wyśmiewający obyczaje szlachty pt. „Dzień” (*Il Giorno*), składający się z 3 części (potem wydawany w 4 częściach) odpowiadających częściom dnia; *Il Mattino, Il Mezzogiorno, La Sera*. „Poranek” – *Il Mattino* traktuje o bogatym księciu, który co miesiąc sprowadzał fryzjera z Paryża by go uczesał wg najnowszej mody. Poemat zaczyna się sceną, gdy arystokrata budzi się późno z kacem, po zabawach poprzedniego wieczora, zasiada przy kawie, a potem denerwują go nachodzący go niezapowiedziani goście. Tekst godził też w instytucję: *cicisbei* – kawalerów do towarzystwa dla dam (żonaty arystokrata mógł pełnić tę rolę u innej kobiety), i w popisywanie rozmaitymi gadżetami, takimi jak ozdobne tabakierki itd. Książę Bejgiojoso poczuł się osobiście dotknięty tą satyrą, że groził autorowi śmiercią, jeśli nie zrezygnuje z wydania reszty, ten jednak nie przestraszył się.

W 1765 roku ukazała się kolejna część: *Il Mezzogiorno*, w której wykpiony jest czułościowy stosunek arystokracji lombardzkiej do zwierząt (wegetarianizm), przy jednoczesnym okrutnym traktowaniu ludzi (bezceremonialne wyrzucenie na bruk sługi, który służył wiernie przez ponad 20 lat, za to, że zabił suczkę hrabiny, która go ugryzła w stopę) [25]. Następne części „Wieczór” i „Noc” wyśmiewające plotkarstwo i manie gry w karty, zostały wydrukowane już po śmierci autora. Parini, służąc w domach arystokratów, wiedział doskonale o czym pisze, nie było jednak jego celem likwidacja arystokracji, lecz jej reedukacja, tak by stali się bardziej przydatni społecznie, w tą samą stronę szły np. zamysły i działania Marii Teresy w Wiedniu, gdzie postępy oświecenia, umocniły raczej szlachtę, a nie ją osłabiły, gdyż nadały nowy sens jej istnieniu. Parini wyśmiewał każdego arystokratę, *...che da tutti servito a nullo serve...* “któremu służą wszyscy, a który sam nie jest nikomu użyteczny” [26]. Parini był bardzo znaną i cenioną postacią mediolańskiego życia towarzyskiego (przystojny, otwarty, o dobrej wymowie i ładnym głósie, lubił kobiety i życie), lubił

jednak przebywać w gronie kilku przyjaciół. Był częstym gościem markizy Paoli Castiglioni.

Dopiero od lat 60. Reformy habsburskie zbliżyły się do ideałów filozofów ([Pietro Verri](#), [Alessandro Verri](#), [Cesare Beccaria](#), [Paolo Frisi](#), [Ruggero Boscovich](#), [Giuseppe Parini](#), [Giuseppe Piermarini](#)). Rząd poparł jansenistów w ich działaniach antypapieskich i staraniach o liberalizację chrześcijańskiej doktryny. Ostatecznie jednak janseniści i rząd nie odnieśli swych celów. Do końca rządów Marii Teresy (1780) zniesiono lombardzkie cła wewnętrzne. Reformy ulżyły wdzięcznemu mieszczaństwu. Pietro Verri stwierdzał, że „Lombardczycy byli tak szczęśliwi jak tylko można pod rządem absolutnym” [\[27\]](#).

Od wspomnianych lat 60. Mediolan przodował w próbach stworzenia społeczeństwa obywatelskiego i świadomej opinii publicznej, czego wyrazem było założenie w 1762 przez Pietra Verriego w jego pałacu „Akademii Pięści” (Academia dei Pugni). Pismo Verriego: *Il Caffé* publikowane w latach 1761-1766, zawierało sprawozdania z obrad i dyskusji akademii. Członków akademii, do których należał także wielki Cesare Beccaria interesowało dosłownie wszystko; kopalnictwo, rolnictwo, leśnictwo, manufaktury, kwestie podatkowe itd [\[28\]](#). Rządy Marii Teresy Habsburg były dobrym czasem dla Mediolanu i Lombardii.

24 listopada 1765 roku powstała deputacja edukacji – Deputazione degli Studi, dla zreformowania studiów wyższych. Prezydował jej von Firmian, a jej członkami byli: Gian Rinaldo Carli, Nicola Pecci, Michele Daverio, Giuseppe Pecis i Giuseppe Cicognini. 30 listopada z kolei powstała rada spraw kościelnych i kościelno-państwowych, która potem nazywała się radą ekonomiczną (gruntya economale 0d marca 1767 r.; Firmian, 2 senatorów i ekonomista Michele Daverio). W 1766 powstała w Mediolanie pierwsza fabryka piwa. W marcu 1766 roku wybuchł kolejny strajk tytoniowy przeciw Firmianowi i dzierżawcom.

W 1767 roku zaczął ukazywać się periodyk: „Estratto della

letteratura europea" (do końca 1769 r.), był kontynuacją: „Caffè”. W 1768 roku ukazały się z kolei: *Memorie storiche dell'economia pubblica dello Stato di Milano* Pietro Verriego. W listopadzie tego roku Giovanni Battista Sammartini został maestro di cappella della Regia Ducał Corte, zastępując Giuseppe Vignatiego. 15 grudnia 1768 roku von Firmian zlecił Pariniemu kierowanie redakcją: „Gazzetta di Milano” (pozostanie redaktorem do końca 1769 r.). W sierpniu 1769 Antonio di Belgioioso został księciem Rzeszy. We wrześniu 1769 w Wiedniu opracowano plan zajęć dla studentów: *Pianta dei professori delle Scuole Palatine* (Beccaria: ekonomia, Parini – literatura, Longo – prawo publiczne i kościelne, Frisi –Mechanika, hydrometria, architektura, Boscovich – optyka i astronomia) . Niedostatek sal nakazał m.in. Beccarii i Boscovichowi nauczać u siebie w domach)[\[29\]](#). W październiku powstała Camera dei Conti do kierowania całością administracji.

W 1770 roku Mediolan miał 128.950 mieszkańców, a cała Lombardia ok. 1 miliona. Od 23 stycznia do 15 marca Mozart przebywał w Mediolanie, mieszkając w klasztorze S. Marco. Ale miasto opuścił dopiero w lutym 1771 roku by udać się do Wenecji. 8 października Habsburgowie postanowili oddać do publicznego użytku bibliotekę zakupioną od rodu Petrusati w 1763 roku. Od 9 stycznia 1771 do 25 czerwca 1776 obowiązywała liberalizacja produkcji białego chleba, potem przywrócono monopol. W latach 1772-1776 Giuseppe Galeazzi drukował tygodnik: „Gazzetta letteraria”, gdzie pisał o nauce, ekonomii, kulturze i omawiał encyklopedie Diderota. 5 lipca 1773 rozpisano nowy podział przedmiotów w Scuole Palatine. 21 lipca 1773 papież zniósł zakon jezuitów. Odpowiednia dyspozycja z 7 września dotarła do Mediolanu 7 października. Ich majątek zabezpieczono do celów edukacyjnych.

Scuole Palatine przeniesiono do Brera, (odtąd: Scuole Superiori di Brera), a szkoły jezuickie zamieniono na Regio Ginnasio inferiore i superiore. W 1776 zainaugurowano ASP w

Brera. W listopadzie 1773 roku ukończono oświeceniowy plan reformy uniwersytetu w Pawii. W latach 1771-1796 jedynym gubernatorem tytularnym Lombardii był Ferdinando d'Asburgo-Este, ale za niego rządzili von Firmian (1771-1782) i Johann Joseph Wilczek (1782-1796). Nowy edykt cesarski z 18 stycznia 1776 zabronił grzebać zmarłych w kościele i wokół niego [30]. 10 lutego wprowadzono w Lombardii wolny handel zbożem.

26 lutego 1776 roku w dworskim teatrze wybuchł pożar, stąd 15 lipca zdecydowano zbudować nowy teatr, który będzie sławny jako: Teatro alla Scala według projektu Piermariniego. 5 sierpnia rozpoczęto rozbiórkę starego kościoła S. Maria della Scala, którego funkcje przejmuje S. Fedele.

22 stycznia 1778 roku odbyło się pierwsze spotkanie istniejącego od 2 grudnia 1776 roku Towarzystwa Patriotycznego (Società Patriottica), któremu przewodniczył Pietro Verri. Towarzystwo powstało w Brera. Omiedzy pierwszymi 36 stowarzyszonymi byli: G.Parini, Pietro Verri, Cesare Beccaria, Frisi, Marsilio Landriani i wielu innych uczonych i urzędników mediolańskich. Członków Towarzystwa zajmowała głównie ekonomia. Pierwszym prezesem był hr. Pietro Secco Comneno. Stowarzyszenie istniało do roku 1796.

W roku 1780 populacja miasta sięga liczby 134.089 mieszkańców. Za Józefa II (1780-1790) reformy uległy przyspieszeniu, nabrały też bardziej nieprzejednanej antyklerykalnego oblicza i dążyły do wprowadzenia pełnej tolerancji wyznaniowej w duchu głównego nurtu oświecenia. W 1768 roku w Lombardii było 290 męskich klasztorów i niemal tyle żeńskich. Józef II zniósł aż ok. stu z nich, tj. nieproduktywne lub nieprzydatne dla państwa (np. nie uczące) [31]. Zadano pierwsze ciosy wszechwładzy Kościoła, zmniejszono liczbę klasztorów i zniesiono ich nienaruszalność, przeprowadzono reformy administracyjne, Józef II zakazał grzebania ludzi pod gołym niebem (i unormował potwornie wysokie ceny pogrzebów). Seminarium duchowne podporządkowano państwu a bulle musiały dostać cesarskie *exequatur* by zacząć

obowiązywać w Lombardii. Co bardziej zdenerwowało Lombardczyków, zniesiono senat lombardzki, przy czym Lombardzcy nie musieli służyć w armii cesarskiej, ale musieli ją utrzymywać, wywołało to fale niezadowolenia. Tak niedawno proaustriacki Verri napisał w 1790 uwagi na temat możliwości uniezależnienia się od Austrii.

14 lipca 1781 roku ze zniesieniem dzierżawy generalnej (postulował to gorąco m.in. Verri), państwo musiało zakupić gmach by pomieścić tam nowe służby finansowe. Wybrano palazzo Marini, który zakupiono za 250.000 lirów. Gmach wymagał remontu, po którym zjechały tam się: Regia Camera dei Conti, Regia Intendenza Generale di Finanza, skarb – la Tesoreria, Dazio Grande i Cassa imperiale filia Banku Wiedeńskiego. 17 października 1781 roku opublikowano w Mediolanie dyspozycję zezwalającą protestantom na kult prywatny ich wierzeń i znoszący przy okazji dyskryminację prawną Żydów. 17 grudnia tego roku rząd zapowiedział liberalizację produkcji chleba od 1 lipca 1782 roku.

W 1782 roku Józef II odwiedził miasto i na miejscu zarządził cięcia wydatków publicznych; praktycznie zniesiono Scuole Palatine di Brera, a mediolański sen o miejskim uniwersytecie rozwiązał się. W tym roku milicja miejska przywdziała nowe uniformy zaproponowane przez Gian Galeazzo Serbelloniego (zielone surduty, kamizelka i spodnie białe – stąd zaczęto ich nazywać: *remolazitti* (buraki). W tym samym roku Giovanni Adamo Kramer założył w Mediolanie manufakturę bawełny.

W 1783 roku do Mediolanu dotarli emisariusze „Przyjaźni chrześcijańskiej” (francuskiej organizacji założonej w 1770 r. z inicjatywy Szwajcara jezuita Nikolausa von Diessbacha. Mediolańska *L'Amicizia cristiana* długo będzie stowarzyszeniem tajnym złożonym z ex-jezuitów jak Lodovico Virginio, księży i ludzi świeckich. Stowarzyszenie wydawało książki katolickie by zwalczać wpływy oświecenia.

6 maja 1784 roku dekret Józefa II nakazuje stworzyć stałą radę

dla Pie Fondazioni – pobożnych fundacji mająca je nadzorować. Rada zaczęła działać od następnego roku. 7 maja kolejny dekret Józefa II nakazuje oświetlenie miasta nocą za pomocą lamp. W 1788 roku w mieście będzie już 223 lamp cynowych i 935 miedzianych. 15 grudnia 1784 roku zainaugurowano Casa di lavoro volontario obok szpitala di S. Vincenzo na Prato. 27 grudnia tego roku na mocy kolejnego cesarskiego dekretu założono szpital dla nieuleczalnie chorych (Pia Casa dei poveri schifosi ed incurabili) w zniesionym klasztorze S. Chiara. Restaurację przeprowadził austriacki architekt Pollack.

W listopadzie roku 1784 Mediolan odwiedziła Brytyjka Hester Lynch Piozzi [\[32\]](#), która podziwiała eleganckie obiady mediolańskie, mimo iż najmodniejsi członkowie elit ciągle, jeszcze, zgodnie z sezonową modą przebywali na wsi. Jej krajanie, angielscy turyści z londyńskiej elity, jeździli do Mediolanu, jak to mówili jego mieszkańcy z zyskiem: *viaggiono con profitto*, kupując dzieła sztuki by ozdobić nimi swe domy. Nie tylko służba domowa ale i adoratorzy zwracali się do dam per: *mia padrona*. Piozzi podziwiała galanterię włoskich kawalerów. Uwagę Brytyjki zwróciły także ślady tradycji pogańskich widoczne w życiu codziennym Mediolańczyków, mimo ich skrajnego katolicyzmu, takie jak przekleństwo: *per Bacco* (na Bachusa, do dziś zresztą stosowane), lub mówienie: *barba Iove*. Mediolan miał bogate biblioteki i pełnych werwy księży-mówców. Piozzi była na przedstawieniu teatralnym u zakonników w ich klasztorze S. Vittorio, dla rozrywki własnej i kilku wybranych gości. Dostali pozwolenie władz kościelnych na przedstawienia w czasie karnawału. Większość bohaterów sztuki mówiła mediolańskim dialektem, jedynie kilku „szlachetnie urodzonych” bohaterów mówiło w literackim włoskim, czyli toskańskim. Sztuka tej tragikomedii opowiadała o dawnych dysputach Viscontich z rodami Torriani. Zakonnicy nie zatrudnieni jako aktorzy czy scenarzyści grali w orkiestrze, lub robili przekąski dla gości.

Mediolańczycy byli ponoć dość stoickiego usposobienia, rzadko okazywali entuzjastyczną radość, ale też rzadko narzekali. Hester była zdziwiona jak łatwo włoskie hermetyczne klasy społeczne mieszały się w atmosferze powszechnej wesołości. Na weselu na jakim obecna była Piozzi córka markiza tańczyła z terminatorem u aptekarza, a dostojni markizowstwo kibicowali, bez śladu *foggezzione* (patronizowania) nie-szlachty. Dla Brytyjki ta naturalność była nawet nieco zbyt naturalna. Piozzi była też na pasji Pietra Metastasia w kościele S. Celso i w Teatro alla Scala budowanej w latach 1776-1778 przez architekta Giuseppe Piermariniego i inaugurowanej 3 sierpnia 1778 roku operą Salieriego: *L'Europa riconosciuta*. Teatr mieszczący 3.600 osób od samego powstania Poczynając odgrywa rolę centrum sztuki operowej o znaczeniu międzynarodowym.

W następnym liście z 2 kwietnia 1785 roku Piozzi pisała o utrzymującym się mrozie i obfitych opadach śniegu. Służby miejskie jednak działały sprawnie. Żandarmi, więźniowie i biedacy odśnieżali tak dokładnie, że w centrum w ogóle nie było śniegu na ulicach. Ulice były brukowane inaczej niż w Londynie. Kładziono wielkie płyty brukowe w dwóch rzędach, tak by wozy nie przeszkadzały przechodniom.

Na mediolańskim Corso cisnęły się setki karet, bardzo licznych jak na rozmiary miasta, oraz bardzo ozdobne; wielkie czarne konie z długimi ogonami przykryte marokańską skórą i futrem lampartów). Szlachta była w stolicy Lombardii wszystkim, pisarka stwierdzała, że nigdy nie nasłuchiwała się tyle o krwi i rodzinie jak tu, a słowa *cavalier* i *dama* były tu najważniejsze. Piękno i dowcip miano za nieważne, jeśli nie poparte odpowiednią genealogią. Częste były deklaracje typu; tu i tu odbywa się przyjęcie ale ja nie idę, bo nie jestem szlachcicem. Oczywiście dziwił Brytyjkę mediolański ciciśbeizm. Pytała jedną damę, które korzystała z usług swojego *cavaliere servente*, o filozofię stojącą za tym zwyczajem. Ta odpowiedziała, że mąż jest raczej skąpy i nie chce z nią zbyt często siedzieć w domu, czy iść na Corso,

wtedy przydaje się *cavaliere servente*, który pomaga i płaci rachunki, gdy jej braknie pieniędzy. Wtedy Piozzi spytała: „a Twój mąż?”, na co dama odpowiedziała: „och, lubi widzieć mnie dobrze ubraną, ma bardzo dobry charakter i jest czarujący, kocham go z całego serca, na to Hester Piozzi: „a Twój spowiednik”, a dama odpowiedziała: „przywykł do tego” (w oryginale: *è assuefaà* – mediolański dialekt). Piozzi kwitowała tę rozmowę wnioskiem, że może Mediolańczycy nie są wzorem moralności, ale przynajmniej nie są zakłamanymi. Dzieci elit mediolańskich nie były rozpieszczane, pozwalano im zejść do towarzystwa tylko na kilka minut po obiedzie i okazywano im o wiele mniej czułości niż ich rówieśnikom w Londynie. Mediolańczycy lubili hierarchię i lubili służyć rozkazom, ale taki był duch czasów – wierzano też w hierarchię aniołów w niebie (nawet w Wenecji). Mieli też wg Piozzi dziwne pojęcie sprawiedliwości, gdy np. sądzono dwóch ludzi, jednego sługę, który zabił z zimną krwią kolegę, który nie mógł się bronić, bo trzymał wtedy tacę ze szklanymi naczyniami i innego, który zniszczył latarnię uliczną. Gdy Piozzi powiedziała: „Mam nadzieję, że powiesz mordercę”, wyrafinowana dama będąca jej sąsiadką przy stole odrzekła: „Mam raczej nadzieję, że powiesz tego, kto zbił lampy, ten pierwszy popełnił zbrodnię tylko z zemsty, biedak! Ponieważ tamten odbił mu kochankę, ale ten zwierz, który zbił nowe piękne lampy, tylko by przekląć arcyksięcia...”. Tymczasem arcyksiążę nikogo nie kazał wieszać, lecz wysyłał bandytów w łańcuchach do sprząwania ulic i pomagania przy budowach. Ci więźniowie często wyciągali ręce do przyjezdnych po jałmużnę i przeklinali ich jeśli nic nie dostali. Nie byli za to jakoś dodatkowo karani, co Piozzi kwituje stwierdzeniem, że Italia pełna jest despotyzmu, ale nie opresji. Pisała też, że w Mediolanie nie ma wiele biedy na ulicach, odwrotnie niż w Genui, która aż pęka w szwach od wolnościowych deklaracji i hasła. Lombardczycy-plebejusze byli dobrze odżywieni i ubrani, lubili się zabawić i zapewnić rozrywkę swym patronom, których szczerze kochali. Mocno bigoteryjna Piozzi chwaliła też brak zgubnego libertynizmu w Mediolanie, choć kobiety cieszyły się tam swobodami, np.

szacowne mieszczki przebierały się często w męskie ubrania i głośno oklaskiwały lub wygwizdywały sztuki w teatrze[33].

Od 1796 do 1799 roku Mediolan był stolicą profrancuskiej Republiki Cisalpińskiej (w 1797 roku zaczęto formować w Mediolanie legiony polskie), a aż do 1814 roku stolicą zjednoczonych przez Napoleona Włoch. Gdy przybyli rewolucjoniści francuscy, nawet demokratę Pariniego drażniło, że każdy łyk mówił mu: „ty”, zarzucano mu brak patriotyzmu, gdy dał jałmużnę niemieckiemu jeńcowi, w końcu zabrano mu stanowisko profesora Akademii w Brerze, więc musiał Parini w jako 70-letni starzec sam żyć z datków i cudzej łaski, stracił wówczas wszystkie złudzenia rewolucyjne[34].

W 1785 roku zniesiono i zdemontowano kościół S. Simpliciano, oratorium S. . Giuseppe (ona obecnym corso di Porta Vittoria), klasztor augustynek S. Maria al Cappuccio, i klasztory: S. Valeria e del Crocefisso, S. Michele sul Dosso, przerabiając ten ostatni na dom dla eks-mniszek . 15 czerwca 1785 roku Józef II ponownie odwiedził Mediolan, co tym razem przyspieszyło demontaż instytucji i budynków religijnych[35]. 11 lutego 1786 nakazano stosowanie nowego prawa kryminalnego (*Norma interinale del processo criminale*), która będzie obowiązywała na procesach do roku 1807. Zniesiono tortury sądowe. Razem z normą wdrożono nowy kodeks: *Codice di procedura civile*. Więzienia którymi zarządzał *podestà* przeniesiono do palazzo del Capitano di Giustizia , który w tym celu powiększono. W marcu zlikwidowano stary przytułek Ospitale dei Vecchi przy porta Vercellina i połączono go z Pio Albergo Trivulzio. 17 kwietnia miasto nawiedziło trzęsienie ziemi.

Il. 4. Fragment obrazu Giuseppe Pietro Bagettiego przedstawiający wjazd Napoleona do Mediolanu 15 maja 1796 roku, źródło: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/it/e/ef/Napoleone_entra_a_Milano_Bagetti.jpg

19 kwietnia 1786 roku dekret cesarski zniósł prawie wszystkie bractwa religijne, które zastąpiła sama jedna Compagnia della Carità. 20 kwietnia tego roku zniesiono kolejne bractwo: Compagnia di Santa Croce, które dbało o krucyfiksy. 1 maja zniesiono senat miejski. Tribunale Maggiore, Tribunale di Mezzo i l'ultimo Tribunale przejmują jego funkcje sądownicze na podstawie nowego regulaminu procesowego. 13 czerwca 1786 roku zamknięto seminaria kilku lombardzkich diecezji. Uczcwniów zgromadzono razem w Seminario generale w Pawii, które obrało mocno jansenistyczny kurs.

Il. 5. Inny fragment obrazu G. P. Bagettiego przedstawiający wjazd Napoleona do Mediolanu 15 maja 1796 roku, źródło: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/it/e/ef/Napoleone_entra_a_Milano_Bagetti.jpg

15 lipca 1786 roku Pirola wydał 1. numer: „Giornale delle Dame e delle Mode di Francia”, pierwszy damski włoski periodyk. Od 10 stycznia 1787 będzie się on nazywał: „Giornale delle Nuove Mode di Francia e d’Inghilterra”; od lipca 1793 r. – „Giornale delle Mode Principali d’Europa dedicato alle Donne Italiane”; a od 1 lipca 1794 r. – „Giornale delle Mode principali d’Europa coll’aggiunta delle mode dedicate alle Donne Italiane”. Ostatnia edycja ukaże się 21 grudnia 1794 roku. Początkowo ukazywało się co 15 dni, potem co miesiąc. W sierpniu 1786 roku Banco di S. Ambrogio został włączony do nowego Banco del Monte di S. Teresa. Dekret cesarski z 25 września 1786 roku zniósł prawie wszystkie procesje. 9 listopada wydano dekret o numeracji ulic, a 16 listopada 1787 roku wydano plan parafialny Mediolanu z numerami od 1 (Pałac królewski) do 5314. Tego samego 16 listopada 1786 roku rozpoczęto reorganizację parafii redukując ich liczbę z 69 do 40, desakralizując i rozmontowując wiele kościołów parafialnych.

W grudniu 1787 roku cała Lombardia została podzielona na 8 okręgów (circonscripciones), ze "stolicami" w: Mediolanie, Como, Lodi, Pawii, Cremonie, Mantui, a Bozzolo i Gallarate.

W maju 1796 roku do Mediolanu wkroczył Napoleon [36]. W roku 1797 Mediolan został stolicą utworzonej przez Bonapartego Republiki Cisalpińskiej (do 1805 r.), a w 1815 kongres wiedeński oddaje go Austrii.

[1] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1726al1750.htm>

[2] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1701al1725.htm>

[3] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1701al1725.htm>

[4] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1701al1725.htm>

[5] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1701al1725.htm>

[6] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1701al1725.htm>

[7] G. Signorotto *L'Italia degli Austrias. Monarchia cattolica e domini italiani nei secoli XVI e XVII*, ed. Cheiron, 1992, s.183-287, *Compendio della storia Milanese: per uso dei giovani. Parte moderna 568 – 1796*, Stella Milano 1830, T. 2, s. 287.

[8] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1726al1750.htm>

[9] J.A. Gierowski, *Historia Włoch*, Ossolineum Wrocław 2003, s. 294.

[10] 10 marca 1735 roku zakończył się wreszcie proces zakonnicy. Paola Pietra otrzymała pozwolenie na opuszczenie

klasztoru, i pojechała do swego angielskiego „porywacza”-
kochanka, vide:

<http://www.storiadimilano.it/cron/dal1726al1750.htm>

[11] K. Chłędowski, *Rokoko we Włoszech*, s. 25-26.

[12] K. Chłędowski, *Rokoko we Włoszech*, s. 9.

[13] C. Goldoni, *Pamiętniki*, PIW Warszawa 1958, s. 34.

[14] C. Goldoni, *Pamiętniki*, PIW Warszawa 1958, s. 108.

[15] Ibidem, s. 112.

[16] Ibidem, s. 122.

[17] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1726al1750.htm>

[18] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1726al1750.htm>

[19] J.A. Gierowski, *Historia Włoch*, Ossolineum Wrocław 2003,
s. 265.

[20] <http://www.iltrivulzio.it/>

[21] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1751al1775.htm>

[22] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1751al1775.htm>

[23] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1751al1775.htm>

[24] Ibidem

[25] Vide: G. Petronio, *Parini e l'Illuminismo lombardo*, Feltrinelli, Milano, 1961.

[26] Ibidem

[27] J.A. Gierowski, *Historia Włoch*, Ossolineum Wrocław 2003,
s. 294-295.

[28] G. Hanlon, *Early Modern Italy, 1550-1800. Three Seasons in European History*, Macamillan Press Houndmills/ London 2000,

s. 320.

[29] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1751al1775.htm>

[30] <http://www.storiadimilano.it/cron/dal1776al1800.htm>

[31] J.A. Gierowski, *Historia Włoch*, Ossolineum Wrocław 2003, s. 296.

[32] Vide: H. Lynch Piozzi, *Observations and Reflection made in a Journey through France, Italy, and Germany*, Printed for A. Strahan & T. Cadell in the Strand, London 1789, vol. I

[33] Ibidem.

[34] K. Chłędowski, *Rokoko we Włoszech*, s. 28-29.

[35] W roku 1786 zdemontowano i rozebrano m.in: kościoły: S. Giacomo delle Vergini Spagnole (jego kolegium zniesiono już w 1785 r.), S. Giovanni sul Muro, S. Maria Elisabetta (piazza Fontana), S. Vittorello, S. Barnaba al Fonte, S. Pietro Scaldasole, S. Rocco a Porta Ticinese, S. Liberata (via S. Giovanni sul Muro), S. Rocco (corso Magenta angolo via Nirone), SS. Pietro e Lino (via Meravigli), S. Lorenzo in città (via Morigi), S. Prospero (nella via omonima), S. Cipriano (nella piazza delle Galline), S. Dalmazio (nella via omonima), S. Giovanni alle Quattro Facce (via Boito), S. Caterina in Brera, S. Lucia (via S. Spirito), S. Lorenzo in Toriggia (via Filodrammatici), S. Michele al Gallo (via Orefici), wynajmowany potem na kawiarnie od 1788 roku, S. Zenone, zamieniony na skąd drzewny po desakralizacji, itd.

[36] Decyzja o tworzeniu „Legionów Polskich posiłkujących Lombardię” została uzyskana na podstawie dwukrotnego spotkania gen. Jana Henryka Dąbrowskiego z Napoleonem Bonaparte, jakie miały miejsce 4 grudnia 1796 i po zabiegach gen. Antoniego „Amilkara” Kosińskiego powtórnie 4 stycznia 1797 roku). 9 stycznia 1797 roku została podpisana konwencja pomiędzy

Administracją Generalną Lombardii a gen. J.H. Dąbrowskim, na mocy której tworzono we Włoszech Legiony Polskie. W konwencji zapisano, że oddziały będą pełniły role oddziałów auxyliarnych (pomocniczych), a krój munduru będzie zbliżony do wzorów z okresu pierwszej Rzeczypospolitej^[1]. 20 stycznia 1797 roku Dąbrowski wydaje odezwę do Polaków (rozpowszechnianą w czterech językach), a 3 lutego 1797 roku ukazuje się także odezwa rządu Lombardii, wzywająca Polaków do wsparcia wysiłku zbrojnego Legionów. Już w marcu sformowano dwa pierwsze bataliony, a w Mantui rozpoczęto tworzenie trzeciego batalion z szefem Ludwikiem Dembowskiem. Mediolan w okresie Legionów Włoskich, dowodzonych przez gen. Jana Henryka Dąbrowskiego mieścił siedzibę Zakładu Legionów Polskich. Tutaj zgłaszali się przybywający z kraju ochotnicy i tutaj przeprowadzano pierwsze szkolenia wojskowe, vide: K. Mazowski, *Fuengirola 1810*, s. 39-44.